
eszmélet

a mai jugoszláviai magyar költészet antológiája

a verseket válogatta és az előszót írta: végel lászló

Tagadhatatlan, hogy minden jelentős költészet komoly próbaköve, hogy miként és milyen szinten viszonyul a világhoz, a jelen nagy kérdéskomplexusaihoz és az emberi sors *adott* és *örök* kérdéseinek szintetikus felismeréséhez. Sőt mondhatjuk azt is, hogy minden költői törekvés azon áll vagy bukik, hogy észre tudja-e venni ezeket a követelményeket.

A költő mindig kérdéseket tesz fel, az időhöz, de nem az elvont időhöz, hanem a korához. Egyetlenegy költészet sem született meg még koron kívül. Ugyanakkor természetesen az is igaz, hogy a kor nem lehet a költő szemében izolált egység, hanem egy végtelennek a szerves része. A költő tehát *a végtelen és a meghatározott előtt áll egyszerre*. Esetében a végtelen és a meghatározott összhangban van, illetve viszonyban látja őket, függetlenül attól, hogy saját alkotói temperamentuma, világnézete e viszony melyik mozzanatát tudja értékesebbnek, eszményibbnek látni.

S ugyanakkor eme egység előtt sem lehet a költő elszigetelt szubjektum, amely választ. Nagyon fontos, hogy a költő ebben az egységben benne van, és ez mélyen meghatározza a költő egzisztenciáját. A költő egzisztenciális kérdése tehát rendkívül bonyolult, s ha nem tud kellőképpen tájékozódni, akkor könnyen az egyik vagy a másik véglet szakadékába bukhat. Ezzel kapcsolatban figyelemreméltó az a két véglet, amely az európai költészetben megtalálható: az egyik a közösségi létben feloldódó szubjektum, amely sokszor megreked az egyszerű kis agitkáknál, a másik pedig a vákuumban elsüllyedő szubjektum, amely ugyancsak agitkákat ír, csak nem a közösségről, hanem önmaga hipertrofált és izolált énjéről. Nem szabad, hogy megtévesszen bennünket e kettő közti technikai különbség, hisz ez a különbség ugyanazon a misztifikáción alapul: a technikai misztifikáción; az egyik a közösség hiánya miatt ad a nyelvnek kizárólagos jogosultságot, a másik pedig a közösségben való elveszés miatt szintén a nyelvnek ad kizárólagos jogosultságot azzal, hogy megfosztja azt a szubjektív alkotó szellemtől. Verbalizmusról van szó mindkét esetben!

Ez a példa remélhetőleg érzékelteti a mai költő bonyolult helyzetét. Természetesen, ez a helyzet sohasem volt könnyű. Am a mai világban a termelési viszonyok végső specializációja folytán ez a helyzet sokkal ködösebbé vált. Ebből a specializációból eredő különböző apologetikus eszmék és ember

torzulások komoly fékeket jelentenek az előtt, hogy a költő váteszi szerepben, ösztönszerűleg felfedje korához való viszonyának döntő elemeit. Az a kérdés, amit Hegel vetett fel, mármint hogy „minden, ami emberi, érzés, ismeret, megismerés, ösztön, akarat — amennyiben emberi és nem állati, gondolkodást tartalmaz...”, egyre aktuálisabb lesz. Természetesen a világ belső értékrendjének egy ilyen felborítása nem vezet szükségszerűen a bukás felé. Ugyanaz a termelési viszony, amely előidézte e tendenciát, sajátos módon felvetette azokat a világnézeti kérdéseket is, amelyek ezeket a tendenciákat segítenek tisztábban látni. Korunkban ez a marxizmus. Ám azt is meg kell jegyezni, hogy a marxizmus elmélete maga sem vonhatta ki magát az ilyen tendenciák alól, vagyis tudatunk újra csak nem lett független a létünktől. Példa erre a marxizmusban, illetve a marxizmus neve alatt előforduló dogmatikus megnyilvánulások, amelyeknek az emberellenességét nem lehet tagadni, s amelyek újra csak azt bizonyítják, hogy a költő nem kapott az elmélettel kész receptet a történelmi eszmélésre, hanem csak egy olyan lehetőséget, amelyet szüntelenül alkotva megismerni kell.

Ezek után teljesen érthető az európai költészetben mutatkozó irányzat, amely szerint a költő nem őstehetség a szó megszokott értelmében, hanem gondolkodó lény, akinek a már említett hegeli igény minden törekvésében jelenvaló tény kell hogy legyen. Ezúttal nem firtatjuk azt a kérdést, hogy ez az intellektualizmus milyen deformációkon eshet át, csak megjegyezzük, hogy paradox módon sokszor a gondolkodás sem kerülhette ki a megtévesztett tudat kelepcéjét, és ezáltal maga is üres, értelmetlen formai-technikai játékká zuhlott, amely végső fokon nem is a gondolkodást, hanem a technicizmus költészeti ekvivalensét, a misztikus formalizmust juttatta érvényre.

Ez a vázlatos körkép azért fontos, hogy megértsük azokat a követelményeket, hiányosságokat, eredményeket, amelyek költészetünk vizsgálatakor jelentősek és evidensek. Ha sajátos helyzetétől elvonatkoztatva vizsgáljuk költészetünket, akkor az a lemaradás, amelyet tapasztalunk, rendkívül élesen vetődik fel. Sőt, ha költészetünk átlagát, azt a standardot vizsgáljuk, amely minden jó költészet büszkesége lehet, akkor ez a lemaradás siralmas. Az elmúlt évtizedek nem éppen szegényesek költői megvalósításokban, sőt több esetben

beszélhetünk nemcsak komoly lehetőségekről, hanem érdemleges megvalósításokról is. Ám költészetünk *átlag*a még nem érte el azt a fokot.

Mi is a jellemzője ennek az átlagnak?

Elsősorban a költői világ sivársága, szegénysége. Ezt számos vonatkoztatásban ki lehetne mutatni. Vegyük először is a kifejezési, technikai-formai kérdéseket. *Költészetünk átlaga ma még túlságosan deskriptív, anekdotikus.* Egy stilizált tájat ír le újra és újra. A táj stilizációja abban rejlik, hogy az a valóság, amit meglát, nemcsak hogy merev, hanem archaikus is. A táj nem objektív valami. Különböző korok különböző költői mindig másképpen látták a tájat, de mindig humanisztikus kontextussal. S esetünkben ez a stilizáció éppen az embert, a harmóniában vagy konfliktusban levő embert veszítette el egy vékonyka gondolatfoszlány kedvéért, amelynek a lényege a paraszti mozdulatlanság, megüledett humusz, csöndes kisvárosi atmoszféra stb. leírása. Ez az élmény persze egy *mechanisztikus valóságglátáson* alapul, és nem veszi észre azt a fejlődést, ami végbement az objektum-szobjektum (ember-táj) viszonyban és azokat a drámákat, tragédiákat, amelyek e fejlődésben lejátszódtak. Ez az elnyűtt, stilizált tájélmény aztán mély nyomokat hagyott a költői eszközökön is: uniformizálta azokat, és konvencionálissá tette. Minden új eszmehullám az emberiség történetében revideálni kívánja a meglévő fogalmakat, így a táj fogalmát is. Szent Ágoston arról panaszkodott, hogy az emberek pusztán a tájjal foglalkoztak, és megfélemedtek a lelkükről, a harmadik rend pedig nagy tájképfreskóival, új metaforáival a „természetimádat álarcában” lázadt fel a hagyományos feudális konvenciók ellen. A mi költészetünkben e hagyományos szemlélet ellen úgy történt meg a lázadás, hogy a fiatal költők a tenger vagy egzotikus, sohasem látott tájak imádatának álarcában kívánták revideálni a meglévő fogalmakat. De természetesen ez csak részben sikerült, illetve az út, a mód született meg jórészt, s az új eredmények e tekintetben még nincsenek jelen. Az archaikus tájszemlélet stílusmodora mély nyomokat hagyott minden szavunkon. A szavakat nem lehet eltörölni, és kicserélni is aligha. Bizonyára sok tehetséges költő névtelen sírja fogja csak ezt a revideálást következetesen érvényesíteni. Így még ott tartunk, hogy a jugoszláviai magyar költő, ha „városba kerül”, illetve ha új modern szenzibilitással kell megközelítenie a korszerű konfliktusokat, még mindig gatyában, bocskorban jár. Így vagyunk

nemcsak a tartalmi, hanem a formai kérdésekben is. Kritikánknak volt egy intenzív korszaka, amely arról ismert, hogy mindent, ami új volt, egyszerűen be akart dobni a köztudatba, így a költői köztudatba is. De sajnos költészetünk csak egészen ritka pillanataiban tudott alkotó módon viszonyulni és táplálkozni az általános európai szellemi javakból, azt *idomítani* saját alkatához. A legmodernebb formák is csak elvétve tudták megszerezni szerves egységüket oly módon, hogy autentikus tartalom szerves részei lettek. A modern európai költészet számos formai-technikai eredménye koloncként jelentkezett költészetünkben és nevetségesnek is tűnt. Szerepük azonban nem volt mégsem jelentéktelen a költői műhely perspektívájában, mert radikálisan mutattak rá azokra a szimpptomákra, amelyeknek maguk is áldozatai lettek.

De hasonló szegénységre és csonkaságra bukkanunk, ha költészetünk *időszemléletét* vizsgáljuk meg. Először is maradjunk a múltszemléletnél. Meglepő módon tapasztaljuk, hogy költőinkből majdnem teljesen kiveszett a múlt tudata. Természetesen ezért nem lehet elsősorban a költőket tenni felelőssé, hiszen minden bizonnyal nem a költők feladata az, hogy megállapítsák, mai sorunknak mit jelent mondjuk Esze Tamás, Kossuth, Kosovo és Karadjordje. Biztos, hogy ezt a kérdést az értelmiségnek kellene megoldania, elemeznie. A költészet azonban éppen saját törvényei folytán inspirálhatná az ilyen irányú kutatásokat. De ahogy elmaradt az egyik, elmaradt a másik részről is ez a törekvés. A költészet megelégedett egyféle anekdotázó, leíró tájélménnyel, sorsélménnyel, amelyet csak egy lokális koordináta-rendszer (bácskai táj, kisváros stb.) determinál, a szellemi kutatás pedig ugyancsak megállapodott egy mai helyzet passzív deskripciójánál. A sorskérdés, a történelmi perspektíva és a jelen historikus szemlélete teljesen hiányzik. Mintha az egész vajdasági magyarság megfeledezett volna a történelemtől, a történelmi gazdasági determinációkról, vagyis a lét központi meghatározóiról, és megelégedett azzal, hogy a tudat periferiális részein verjen sátrat. Ez a sajátos szellemi magatartás olyan, mintha azt mondanánk, hogy a fa igenis akkor kezd létezni, amikor levelet hajt. Vagyis minden tavasszal újra kezd létezni. S ez a szemlélet frapánsan jut kifejezésre, amikor irodalmi kérdéseinket tárgyaljuk. Itt minden generáció újrakezd, az *antagonisztikus elv alapján, ahol aztán sem elődje, sem utódja nincs senkinek*. Ez persze egyrészt szükségszerűség is, amely a nem ki-

terebélyesedett és szegényes „irodalmi tőkéből” ered. De mégsem foghatjuk fel fatális dolognak. Minden új költészeti hullám igyekszik felfedezni azokat az elődöket, akikhez termékenyen viszonyulhat. Ezt a tendenciát az eddigiéik során csak a legnagyobb jóakarattal tudnánk felfedezni költészetünkben, azt is a lehető legkisebb mértékben. Nem firtatva azt a kérdést, hogy ez mennyiben szükségszerű és mennyiben megtévesztés, mert ez nem tartozik tárgykö-rünkbe, itt csak azt állapíthatjuk meg, hogy ez az eset is illusztrációja annak, hogy költészetünk mennyire hiányolja a múlttól való tudatot.

A leglesújtóbb a helyzet azonban akkor, amikor költészetünk átlagának a jelennel szembeni viszonyát próbáljuk fellelni. Úgy érezzük, hogy e tekintetben költészetünk majdnem névtelen. Elsősorban nagyon ritka az a költészet, amely ennyire konfliktusmentes lenne, mint a miénk. Költészetünk legnagyobb konfliktusa, iróniaként is felvethető, a szerelmes versekben nyilvánul meg. Azt hiszem, hogy esetünkben beszélhetünk a „szerelmes versek” meghatározásról még akkor is, ha a modern költészet taglalásakor az ilyen felosztásoknak nincs helye. De éppen költészetünkre jellemző a szerelmes versek ilyen kiválása. Ezeknek a verseknek ez az alaptónusa, egysége, még akkor is, ha a színvonaluk eltérő. Ez az a pont, ahol a költők hitet tesznek a kockázat, a szó-tett egység mellett. De persze, ha minden ide süllyed le, akkor a legnemesebb elhatározás is kissé komikus színt vesz fel. Elsősorban azért, mert lezülленnek az emberi-etikai méretek, éppen azért, mert izoláltan jelentkeznek. S így költészetünknek ez a része e dilettantizmus melegágya lett. Nemcsak a pubertáskori szenvedélyek jutnak itt gátlástalanul és sokszor az ízléstelenségig banálisan kifejezésre, hanem sokszor tehetséges alkotók is a vidéki romantikus, ábrándozó lovagok pózában tetszelegnek, amely már a mai emlékkönyvek színvonalát is alig elégti ki, sőt mondhatjuk, hogy a slágerirodalom is bőven szolgáltat összetettebb, modernebb lelkiformákat.

Így például költészetünk e területéről majdnem teljes egészében hiányzik az érett nő, de helyette légiés pózban felvonulnak a tündér bakfisok, akikért éme-lyegve remeg a költők lelke, a mély konfliktust, az áthatolhatatlan szakadékot, a tragikus egységet vagy a teljes egyesülést felváltják az apró szorongások, a kispolgári irodalom jól ismert manírjai.

S ha továbbmegyünk ennél a pontnál, és a versek szélesebb skálájára vetjük

a tekintetünket, akkor meglepődve tapasztaljuk, hogy költőink legtöbbször a társadalomban, a közösségi sorskérdésekben is efféle bakfis tündért lát, aki ugyan néha kacérkodik és megcsalja az embert, de akivel az alkotónak még sincs döntő harca, konfliktusa, egységes, pártos magatartása. Valahogy a szalonok, a kisvárosi szobák illata párolog ezekből a versekből is, amelyek a közösség általános problémáit tárgyalják. Csak elvétve, mint sivatagban oázist, találhatunk egy-egy lényegesebb sort, metaforát, verset, amely a lényeg felé tör, és megalapozza azt a szituációt, amelyben születik. Csak szavak, szavak, szavak, amelyek nagy körben, sokszor *tetszetősen kerülnek el létezésünk forrását*, azokat a korszerű, egzisztenciális problémákat, amelyeket nemcsak a gondolkodó ember érez már a hátán, hanem a hétköznapi élet bármelyik aktív részvevője is. Ha verseinkből akarnánk felismerni korunkat, legmélyebb emberi perspektívánk gyökerét, akkor ez a kor inkább egy *idillikus helyzet*hez hasonlítana, amely fölé esetleg a magánélet bensőséges tragédiája von egy-egy felhőt. Verseinkből leginkább hiányzik a személyiség, a gondolkodó ember alkotó konzekvenciája. Költőink külsőleg, írástechnikában, de belső tartalmában is félelmetes könnyedséggel adaptálódnak az újhoz. Szinte minden divatosabb hulláma a költészetnek, ha nagy késéssel és még nagyobb kerülővel is, megérintette költőinket, ami még így is jó, de sajnos ebből az érintésből, suhintásból nem született a költészetben egy folytonosságon belül új mű, hanem csak újabb sziget-mű, amelyet nagyon nehéz a folytonosság egységében látni. Innen van az, hogy, ha formailag nézzük, akkor költészetünk nem szegény modern elemekben, s még az a költőnk is, aki verbálisan hirdeti a tradícióhoz való hűségét, az általa ismert legmodernebb formákban igyekszik ezt megtenni, a szép, tiszta, egyszerű klasszikus vers pedig nagyon is hiányzik költészetünkéből. De a formai „újítás” nem hoz eredményeket, mert hiányzik az a tartalom, amely ezt a formát életképesse tenné. Úgyhogy számos formai kísérlet egyféléképpen a félmegoldások temetője lesz, érdektelenné válik, mielőtt megszületik. S ez a tapasztalat aztán rendkívül óvatossá teszi a költők autentikus formai kísérleteit, úgyhogy azt is mondhatjuk, hogy bár a modern formajegyek nagy számban szerepelnek költészetünkben, mégis következetes újszerű kísérletek alig vannak, tehát a modern forma megteremtése valahol az akadémikus modernizmusnál kezdődik, és ott is végződik.

Költészetünk problémája tehát mélyen szellemiségünk problémájában van. Csak titkon remélhetjük, hogy mintegy varázsütésre, létrejön költészetünk reneszánsza a szellemiség helyzetétől függetlenül. Viszont azt tapasztalhatjuk, hogy szellemiségünk fejlődésével párhuzamosan lehetségessé válik nemcsak az új eredmények létrejötte, hanem a régiak helyes fényben való megvilágítása, aktualizálása is.

S ez a kérdés az, amely bizalmat és erőt ad költészetünk vizsgálásához.

Mert ha csak a fentiek megállapítására futná költészetünkben, akkor paradox módon nem is kellett volna megadni a fenti kritikát — legalább kegyeletből! De költészetünkben egyre határozottabban érvényre jut az a vitális elem is, amely alapja lehet minden további igyekezetünknek. S ez az elem az újabb pozitív költői megvalósulások fényében egyre inkább kirajzolja saját belső kontinuitását, és nyilvánvalóvá teszi azt a tényt, hogy ez a kontinuitás nem veszett el soha, még akkor sem, ha létét sokszor kétségbevonták. A figyelmes tanulmányozás arra enged következtetni, hogy költészetünkben, amelyet nemcsak túlzással lehetne az értéktelenség zibvásárának nevezni, mindennek ellenére megtalálható egy tiszta kis ösvény, amely előre vezet, és nagy lehetőségeket rejt magában. Ezt a kis ösvényt, csodálatos módon, azok is nyesték, ápolták, akik költészeti működésük legjelentősebb részét mégis a zibvásáron töltötték, és ugyanakkor ezt az ösvényt sokszor el-elhagyták azok is, akiknek nagy szerepük volt kialakításában. Ez a tragikus kettősség például szépen észrevehető Gál László költészetében, akit méltán nevezhetünk modern költészetünk egyik pionírjának még akkor is, ha ő maga ezt a szerepet gyakran elutasítja vagy elárulja. De ugyanaz a kettősség megnyilvánul majdnem minden alkotónk munkásságában, azzal a különbséggel, hogy egyesek csak kirándulni járnak erre az ösvényre, megérintik, hogy aztán villámgyorsan el is hagyják, mások pedig munkásságuk legjelentősebb részét abban találják meg, hogy optimálisan kihasználják azokat a lehetőségeket, amelyeket költészetünk pozitív értékei biztosítanak.

Ennélfogva érthető költészetünk szigorú bírálata, sőt szükségszerű is. Költészetünknek most legalább annyira szüksége van a szigorú bírálatokra és a biztos kritériumokra, mint a száraz földnek az esőre. Elsősorban azért, hogy a vadhajtás ne nyomja el az igazi hajtást, ne vegye el a levegőt tőle. S hatványo-

zattan aktuálissá teszi ezt az igényt az a tény, hogy ebben az esetben nem különböző „izmusok” antagonizmusáról van szó, hanem az egyes költői opusban fellelhető kettősségről.

Költészetünk legjelentősebb eredményei azt az irányt revelálják a versben, amelyet ma karakterisztikusnak tartunk az európai költészetben, és amelynek a lényegét a hegeli idézet segítségével próbáltuk megvilágítani, ez pedig nem más, mint a gondolkodás, a szellem eszmélése. A jugoszláviai magyar költészeti konvenciók esetében ez az igény önmagában is *felér egy kisebbfajta forradalommal*, mert tájunkon a költőt, aki gondolkodik is, nem tartották kiemelkedő alkotónak, illetve a gondolkodást gyanúsnak tartották, mert állítólag ezzel a költészet veszít érzelmi, „alkotói” hiteléből, vagyis mesterséges lesz. Kritikusaink legtöbbször e kritériumok legmélyén még mindig ott rejtőzködik az istentől táplált őszszeni, a humusz szülőtte, akinek nem szükséges gondolkodni. Maga a költészet pedig táplálta is ezeket az elképzeléseket, azzal a tendenciájával, hogy az „anyaföldből”, a „paraszti életképekből” meríti ihletének fő forrását. A zárt környezet, a zárt természet és szokások apológiája sokszor az őszszeni apológiájának volt a takarója. Így tehát *a gondolkodó, az eszmélkedő szellem revelálása korszerű költészetünk alapja, és ebből az alaptól indulnak el az új költők* sajátos, megvalósulásban, technikában nagyon is különböző útjaikra. S ugyanakkor ez az alap tette lehetővé azt is, hogy az ösztön, az érzések stb. koncentráltan, a maguk egységében forduljanak a kor felé, s ne rekedjenek meg dezintegráltan a kor egyik fenoménjének zátonyán. Költészetünk azt a közismert veszélyt, amelynek lényege, hogy a gondolat elszakad a léttől, és egyféle „metafizikai tartományt” alakít ki magának, elkerülte. Ezt több okból tehetné. A jugoszláviai magyar költő helyzete olyan, hogy nem élhet pusztán a költészetnek, sőt egzisztenciális kérdése, hogy napi munkával biztosítsa életfeltételeit, és ez mindenképpen spontánul is biztosít számára egyfelé valóság-közelséget. Így tehát az a veszély, hogy teljesen elszakadjon ettől és a gondolat tiszta metafizikájánál kössön ki, nem nagyon leselkedik rá, azonban annál inkább jelenlevő az a veszély, hogy a napi kérdések praktikus tárgyalásának zátonyára fusson. Ezt a veszélyt még jobban kiélezi az a tény, hogy a jugoszláviai magyar költőnek objektíve nincs olvasója, aki alkotóan viszonyulna költészetéhez. Az olvasóhiány persze országos kérdés, de a jugo-

szláviai magyar költő részére többszörös értelemben fájó. Másrészt nincs az az értelmiségi réteg, amely nemcsak passzív olvasó, hanem mint egy szellemiség hordozója, maga is visszahathat a költőre. Így a költő előtt a közösség soha nem lehet konkrét fogalom, ha költészetéből eredően közelíti meg ezt a kérdést. Megközelítheti filozófiailag vagy praktikusán, de sohasem költészete bőrével, pórusaival. Ezáltal a közösségi kérdések is elhomályosulnak, a költő valami belső szükségyszerűség diktátuma alapján természetesnek találja a tiszta belső életbe való visszavonulást. S az empirikus tapasztalatok ezt az elhatározást teljesen érthetővé is teszik. *Csak az a költészet tudta felülmúlni ezt a szűk perspektívát, (amelynek a genezise persze nem ismeretlen), amely a gondolat szenvedélyével új perspektívát épít ki magának.* Tehát modern költészetünk immansens kérdése a következő: társadalmi helyzete folytán, a termelési viszonyokban elfoglalt helyzete miatt költőink rendkívül közel kerültek a valóságos hétköznapi kérdésekhez. Hogy ez a közellévség mennyi perspektívát is eltakar, persze szintén aktuális kérdés. De ennél sokkal szorongatóbb kérdés, hogy *a valóság eme közelség ellenére sem akarja elfogadni a költőt, ennél fogva egy bizonyos gondolati nívón ez a valóság elillan, pusztán apró praktikus töredéke marad meg, az, amit empirikusán is felfoghat.* Így jutottunk aztán oda, hogy az a létfontosságú pillanat, amikor az alkotó az egyesben meglátja az általánost és a sajátost is, elmarad. Ennek a belső ellentmondásnak a felülmúlását jelzi az a gondolati szenvedély, amely költészetünk értékes részében megnyilvánul, és ez az a felülmúlás, amit nem lehet pusztán a tapasztalatokkal elérni, hanem a gondolat magasrendű szenvedélyessége is elengedhetetlenül szükséges hozzá.

Természetes, hogy ez a felülmúlás nem hozott tiszta perspektívát, amely ne rejtene magában buktatókat. Sőt bizonyos ellentmondásokat is hozott magával. A költő meglátta helyzetének többszörös abszurditását, s ezzel egy olyan örvény fölé került, amely könnyen elsodorja, elmeríti az alkotó szót. Ennek az abszurditásnak a világos konzekvenciája azzal jár, hogy az alkotó csönddel, hallgatással felel az elnémult világnak. Ez a konzekvencia bármennyire is következetes, nem tarthat igényt mégsem az értékelésre, mert következetességével önmagát semmisíti meg.

Éppen ezért szükséges, hogy azokat a buktatókat, amelyeket a sajátos helyzet még jobban kiélez, és amelyek az emberi létezés alapvető problémái, a jugo-

szláviai magyar költő is oly módon közelítse meg, hogy ne maradjon teljes elszigeteltségben. S ehhez a gondolkodásnak még egy olyan fokára van szükség, amely a *pártosság elvét is magában foglalja*. S ezen a területen számos látszatkérdés akad. Költészetünkben ez az ér, amelyet fontosnak tartok kiemelni és amely vitális lehet jövődöbéli költészetünkben, *éppen a világnézet szükség-szerűségét, a pártosság elvét próbálja revelálni*. Természetesen döntő az a kérdés, hogy milyen jellegű és milyen minőségű ez a pártosság és világnézet, hisz ez a kérdés végső fokon, tagadhatatlanul, összefüggésben van az esztétikai értékrendszerrel és az esztétikai kritériumokkal.

Először is, ha egy pillantást vetünk az átlagos költői termésre, amely megreked az álkonkrétság leírásánál, a fenomének, a táj, a helyzet egyszerű leírásánál, akkor ez a megrekedés a világnézeti kérdések letisztázásának hiányából fakad. Ez az irányzat szemmel láthatólag kultuszt akart üzni abból, hogy a költőnek nem kell politizálni. Ezt a kérdést annyira szó szerint vette, hogy nem tartotta fontosnak azt sem, hogy a költőnek világnézete legyen, vagyis hogy egységes képe legyen a mai kor döntő emberi kérdéseiről, és természetesen tartotta, hogy megelégedjen az egyszerű affinitással, társadalmi impresszióval stb. Elveszteni a világ képét s mindent az impresszió, az affinitás prizmáján át nézni nem más, mint dezantropomorfizálni a világot, vagyis elveszteni az ember képét is egyben, oly módon, hogy mereven elválasztja az embert a korától és világtól. Ez az út természetesen szimplább és könnyebb megoldásokkal kecsegtet, de az ilyen kettéhasított szemlélet ezzel elveszti igazi mélységét és lehetőségét, hogy időben és térben maradandó művet alkosson.

Fontos kiemelni, hogy a jugoszláviai magyar költészet legjobb pillanataiban mindig háttal fordított ennek a megoldásnak, és helyette magában foglalta az aktív szembenézést a világgal.

Az esztétikai oldala ennek a kérdésnek pedig az, hogy csakis ilyen konstellációkban jut oda az alkotó, hogy az anyagát gyökerében ragadja meg és ezzel szerves művészi formát adjon mondanivalójának. Mert: a felszínnek nem lehet művészi formát adni, a művészi forma időtálló képessége abban rejlik, hogy genezise az emberi lét ugyanolyan mélyéről származik, mint maga a mondanivaló, amellyel párosul, vagyis a művészi forma semmiképpen sem lehet *alkalmazott technika*.

A másik meghatározás, amely félreértésre adhat okot, természetesen a pártosság kérdése, amelyet szintén elhanyagoltak költészetünk tárgyalásakor. Örvendetes azonban az a tény, hogy költőink legjobb alkotásainak immanens értéke az *új pártosság*, amelynek a lényege nem az, hogy egy-egy eszmét az alkalmazott technika segítségével kiszolgál, hanem az emberi sorsok vizsgálatakor olyan perspektívát állít fel, amely nemcsak a jelen idejű elkötelezettség egysíkú megalkotásánál köt ki, hanem viszonya a valósággal ugyanolyan komplikált és összetett, mint maga a valóság. Csakis ez teszi lehetővé, hogy a költő valóságélménye ne akadjon meg a külső vagy a „belső” világ fotografálása szintjén. Ez a pártosság pedig, amelyet nevezhetünk *rebellis pártosságnak*, éppen az összetett valóság nevében nem alkuszik meg a valósággal, de nem is szökik meg tőle, hanem dialógusba lép vele, s az így létrejött művészi valóság szerves része lehet az emberi valóság mindennapi élményének is.

Ezek azok a *meghatározó elemek*, amelyek költészetünknek ama része előtt, amely ugyan számbelileg nem túl jelentős, de lehetőségként annál jelentősebb, megvillantotta azt a lehetőséget, hogy miként törhet ki az abszurditás örvényéből anélkül, hogy lesütné előtte a szemét. S ez a tény, az *emberi lét nyitvatartása a tragikus konfliktusok előtt, költészetünk legszebb humánus értékeit szimbolizálja*. Ez pedig azt jelenti, hogy a versek nem elvontan próbálják meghatározni az emberi sors mai helyzetét, mint ahogy az emberi sors a valóságban sincs egy fatalisztikus értelemben meghatározva. Így tehát a versekben megjelenő mély és sötét tónusok a valóság olyan élményéből fakadnak, amelyek nem rekednek meg az izolált idillikus vagy az izolált démonikus hangulatnál. S egy ilyen összhatásban *a lét elveszti dogmatikus tisztaságát*, s ez az elvesztés minden igazi költészet győzelme.

Hegyek és költők alig vannak nálunk,
végtelen sík a mi csöndes világunk,
s a lámpák néhol hunyorognak este.

Hegyek és költők... hólepte bércek,
be furcsa is ez a tenyérnyi élet:
alföldi ember nem tör magasra.

Picinyke bölcsőgondolat vagyunk mi,
gügyögni tudunk csupán, és szeretni
csak ágyunkat, a kályhát és magunkat.

A hegy örök és a költő végtelen,
álmélkodunk a véges életen,
s amikor élni már lehetne, meghalunk.

papírsárkány a szó és felrepül
eső rongyolja megtépi a szél
s a zsineg elszakad

szűz mag a szó az ősföldből fakad
kínok hajtják fel könnyek öntözik
ima a szó mely lenn fenn térdre hull
és lenn és fenn és senki meg nem érti
csak térdepel és a borsón marad

fehér botjával kocorog a vak
szó és senki sem segíti át a sarkon
akkor már káromkodás a szó és
belefullad egy pohár pálinkába
de a gyomor sem érti és kihányja

szó a szélben papírsárkány
rongyos sárkány zsineg mankón
felrepül és elrepül

csapongnak százszínű
tarka pillangók a szárnyukon
furcsa ákombákomok művész
álmodta kacskaringók fura
absztrakt vonalak az egyik
fekete mint a gondolat amely
viszi a kezem a másik napédes
víztiszta a harmadik mint a forrás
és íme megáll a negyedik asztalomon
gond ül a szárnyán szürke tétova
gond: a papírt nézi rászáll írna talán
nagy nagy lepke bajokról hogy
augusztus ez már és mi lesz
ezzel a lehelet könnyű lepkevilággal?

A tulipán
vörös száját kitátja.
Piros tulipán;
sárga váza.

Mit jelent a váza?
Üvegtemetőt.
S mit szólna, ha szólna,
halála előtt?

Piros szájában
fekete íny;
piros tulipán,
fekete kín.

Bőzlű föld,
jóízű eső, —
mi is az élet?
Mi is az élet?

Talán a kés,
amely levágta?
Vörös száját kitátja
a hervadó tulipán.

HÉT MUSKÁTLI

Hét muskátli az erkélyen,
Hét muskátlit hétszer kérdem:
Hét muskátli, hét cserépben,
Egyszer lesz-e; volt-e régen?
Valahol az erkély alatt,
Valahol a házunk előtt,
Valami de messze maradt,
Nagy köd után, nagy köd előtt...
Hét muskátli.

Hét muskátli az erkélyen,
Hét muskátlinak mesélem:
Egyszer bizony hites voltam,
Egyszer bizony hangos voltam.
Valahol egy nagy városban,
Valahol, a tömeg mélyén,
Bizony nagyon boldog voltam,
S csók fakadt a szívem szélén;
Hét muskátli.

Hét muskátli az erkélyen,
Hét muskátlit hétszer kérem:
Te szép piros, pirosíts meg,
Te szép fehér, fehérits meg.
Hét muskátli hétszer szépül...
Jaj, aki csak egyedül van,
Az csak bévül kékül, révül;
Hét muskátli.

Hét muskátli az erkélyen,
Hétszer remeg egy csepp szélben
Én csak egyszer, egyszer fázom,
S hétszeres a borzongásom.
Hét muskátli, hetek, szépek,
Hét muskátli, ifjú hajtás...
Irigy szemeim, a vénék,
S fejemen az ősz, lombhullás...
Hét muskátli.

ki kergette hogy meneküljön
kréta bölcsei vagy az ostobák
oly nagy a világ
és az ember mindig felrepülne
oly kicsi a világ

próbálgatom viaszból-szárnyaim
beh szép is lenne lezuhanni
de énekelni fent előbb
de ordítani nagyon hangosat

ott fent talán a csillag is kicsi
és óriás az ember messziről
és senki sem kergette hogy felrepüljön
csak mondani akart valamit

ARANYKACSA

Aranykacsa a jégen
Jobb volt neked a vízen
Nád rejtett réti szárnyék
Susogó szép világvég

Felhőfodorra váltál
Földi hazádra vágytál
Lennél kalász a pártán
Úszó aranyszivárvány

Lettél magadnak oltár
Mégis másért lobogtál
Olvadt aranyban márvány
Mégsem mégsem szivárvány

Rangosabb hét királynál
Várt sosemvolt királylány
Voltál tündöklő fácán
Mégsem mégsem szivárvány

Voltál mindig csak voltál
Ez itt a végső oltár
Dermedt jég már a vermed
Arcodon patkók pengnek

Aranykacsa a jégen
Szivárvány hét színében
Csillogtassátok úgy ni
Ki tud nagyobbat rúgni

All egy szép gém
feneketlen tóban;
vár rá hét rém
birkaitatóban —
Szállj, daru, szállj!

Száll egy szép gém
végenincsen égen;
vár rá hat rém,
meg is halhat éhen —
Várj, daru, várj!

Vár egy szép gém
kémény tetejében;
füst száll, öt rém
fonja körül éppen —
Szállj, daru, szállj!

Száll egy szép gém,
szél röpíti régen;
vár rá négy rém,
közöttük a szégyen —
Várj, daru, várj!

Vár egy szép gém,
se napja, se éje,
három csúf rém
soha el ne érje —
Szállj, daru, szállj!

Száll egy szép gém
erdő közepébe;
ráfúj két rém:
magánya, emléke —
Szállj, daru, szállj!

Száll egy szép gém
kuruttyoló rétre;
rétnek tükrén
csak önmaga képe —
Várj, daru, várj!

Gubbaszt egy gém
se földön, se égen;
ő a hét rém,
halt volna meg éhen —
Vén daru, vén...

Mit ér a szó, ha már csak értéke van,
s homlokrácsod mögött gond a fedezete?
Mit ér, ha szárnyal, de visszhangtalan,
s ki sem kérdi: szíveddel fedezed-e?

Mit ér a szó, ha már megfizettél érte,
s most meggörnyeszt a legszörnyűbb adósság:
a szó s a szív pillérein az áhított béke,
a könnyes kegyetlenség s a kötelező jószág...

Mit ér a szó, ha aprópénzre váltod,
s megtanulod végül az álom egyenletét?
És mit ér, na mit, ha soha be nem váltod;
ha nem tintád — a szíved fröccsenti szét?!

Kegyetlen böllér dobd el a késed
Ne csontozd le az ujjaimat
Fekete tőkén halk remegések
Hagyd meg nekem az ujjaimat

Kegyetlen böllér mutasd a késed
Tanítsd meg ölni az ujjaimat
Fekete tőkén halk remegések
Táncoltatják az ujjaimat

Kegyetlen böllér villantsd a késed
Próbáld hát elvenni ujjaimat
Fekete tőkén halk remegések
Csonkjai valaki ujjainak.

TANÚ

Mögém kerültek a bő álmok hangos
Bukóvizei és a vér szelíd
(Mert értelmetlen) csínyei a szívvel
Épp most tanulom, hogy kell egyedül
Egy szál étellel testemen (a mához
Elég közöm van így is), vértanú

Hazugságok közt hordanom tanú
Nélkül kinyílt szemem. Pedig a hangos
Színeket, édes árnyakat a mához
Alig hasonlító halál szelíd
Iszonyata fejt meg egyedül
Bármit szippant fel szomjas spongyaszívvel

A látás partján álló, mert a szívvel
Más rendelések bírnak: a tanú
Szenvedély, talán, s az se egyedül
Ameddig a füvek növése hangos
S a madár röpte nem éppen szelíd
Intelmeket továbbíttat a mához

Tanulok hát. S azt már tudom, hogy mához
Egy mám van csak, hogy próbáljak jószívvel
Leszámolón, akaratos-szelíd
Gépek gyanánt örülni, hogy tanú-
Voltom nem ment fel (míg élek) a hangos
Vádtól, hacsak nem állok egyedül

A roggyanó ég alá. Egyedül?
Ne higgyétek, hogy bátorság ez. Mához
Tartozni annyi, mint futástól hangos
Lihegéssel és zakatoló szívvel
Vallani és tagadni, a tanú
Joga szerint, s nem szégyellni szelíd

Fogcsattogást se. (Már amíly szelíd
A lenyelt falat és az egyedül
Hagyott gyerek.) Nem is lehet tanú
Őszintébben hűtlen — vagy hű? — a mához
Akármit szól szívtelenül és szívvel
Bűntől néma és tisztaságtól hangos

Se gyáván hangos, se hősin szelíd
Szigorú szívvel állok egyedül
Vallató mához idézett tanú.

Mikor már többet mertünk önmagunknál,
mikor már többet vártunk, mint a cél,
az ég kemény volt s kék volt, kék acél.
De felborultak tervek és merések,
mert felborult az ég nyugalma; részeg
felhők cibálták, mint kormos kovácsok,
és szürke lett, és lágy. Mint sűrű rácsot
szitálta ránk a sáros cseppeket,
s mi nem láthattunk tovább önmagunknál.

Levelet írni levegővel,
emlékezni, ha nincs remény,
tollal baktatni, mint az őrrrel
a puska és a vén legény,

a csend. Kitárni eszme-ajtót,
felnyitni gátat, nyűni bút.
Amerre nem vetett, de markolt
a halál: vést és háborút.

Kemény vakság a szemre üljön,
selyem-süketség, csonka nyelv
kell itt, hogy isten ne kerüljön,
és ne virítson be az elv,

a jobb erények nyiszka elve,
ne fényesüljön már a sír,
ki vert, az élet sose verje,
ne érjen szégyen s balga hír

valami rendről, büntetésről,
ne kelljen tudni szájalom
fölött kinyúló vizsla késről;
s már tetteimet számolom,

már felhúdom bíró-talárom,
s felcsatolom a fogakat,
és csak a pillanatot várom,
amikor majd nyakon ragad

a hitted jó s a vártad eszme.
Versem a fákat borzoló
széllel süvíti: kegyelmezne,
de nem állhat: kilőtt golyó.

Legyen a vers a vágytól édes
gyümölcsben mag, fogat törő,
de jó melegben jó növény lesz,
megáll a század döngölő

során és nem mozdul, ha lomha
varjak bogára szállanak,
nem énekel, ha fészket fonja
a madár rajta, s metszi vak

a gallyát botnak, topogónak,
csak hogyha jön a nagy fűrész,
akkor remeg meg, de a sorsnak
nincs elég kemény és merész,

mi ellenállhat. Vagy behinti
porral porom a feledés,
vagy maradok. S ez azt jelenti,
hogy szenvedek. Ez az egész.

Hát jó, legyen, ezt
úgysem szabad elmulasztani:
a tömeg vár, a bírák körbeültek,
a túlzott koncentráció
láthatóan idegesíti a hóhért.
Tulajdonképp örülnöm kéne,
hisz csupán annyi az egész,
hogy kissé tűzbe mártom a kezem,
s ennek, belátom, számos előnye van:
azonfelül, hogy a viszonylag
csekély bőrfelület,
melyet fel kell áldoznom
ebben az unalmas ceremóniában,
mérésékelt fájdalmat garantál,
némi kárpótlást is találok
az önkéntelen élvezetben,
míg tüzetesen és felelősség nélkül
(most már csakugyan nem az én dolgom,
ami történik) szemügyre veszem
a rezzenésnyi változásokat
a legközelebb állók arcán:
mint fordul a sunyi káröröm,
iszonyattal és szájalommal telve,
haragvóan kínozom ellen.
Ki volna oly fennkölt s elrugaskodott,
hogy ezt az édes, s ami a legfőbb:
nem elkésett bosszút
elvesse magától?

Különben is: nem én vagyok az,
akinek itt választani lehet.
Kezdődjön hát: zsebembe nyúlok
papiros zizzen (felcsap a láng),
máris érződik
a perzselt bőr facsaró bűze,
összeránduló ujjaim közt
fehéren izzik a vers.

HÍVÁSOK

4

Miért szakadtatok ki szeméből
Bizakodása fénygyökerei
Réseket nyitó nappalok

Éjszakája homokszem-ébredlét

Házak kifordult szeme fehérje
Körözi mozdulatát és kinézik
Kilincsig sem érő szándéka miatt

Vágyak duzzadó folyamái nappalok
Kanyarodjatok elnehezedeő léptei alá

A véget nem érő játék
Megszakadt szembogarában

Kakukkfióka sírása hangja

5

Nem a fény asztalához
Szólítottak minket
Hallgatásunk eresztékeibe
Árnyak akaszkodnak

Szemlehungyással le nem rázhatók

A csel jól bevált mozdulatait
Idézem szavaid rejtekéből
Az alvó ármányokat
Málasszák le az érdes tapadást

Szerelmünk ártalmatlan ujjai letöredeztek

Hogy is hihettél a fényzuhogásban
Árnyakat vonszolunk magunk után

Megértést nyílnak majd kihajtó csonkjaink

1

Kellett ez neked
Szétfeszítetted
A kétkedés állkapcsait
Arcába csaptál
A hullámszájú kétségbeesésnek
Felhasítottad
A hangok kérges tömlőjét
Kellett ez neked
Elárasztottál
Kíváncsiságod buborék szemeivel
Letépted
Szavaim fehér kötéseit
Kellett ez neked
Felkavartad
Hallgatásom iszap-sima rendjét
Most már nem egyezkedhetünk
A pállás hasüregébe vájtak ujjaid

5

Mert látásunk vizslái megcsaholják
Az állhatatos homály minden lépését

Mert az értelmetlenség ütötte réseket
Betömjük szavaink kemény ércével

Mert hirtelen haragunk tenyerével
Az épetlen csillagok arcába csapunk

Mert a szívek bolygótávközébe
Vakmerő terpeszünk hídját ékeljük

Mert erőnk partjait áttörve
Megbolygatjuk a megférés fehér körét

Mert alázatunk homokóráját
A türelmetlenség tüzébe vetettük

Mert a megtorpanás-mosolyú szájakba
Az elszántság zabláját fészítjük

Mert szeretetünk mohó indáival
A mindenség töviseire fonódunk

Nem lesz nyugodalmunk haló porunkban sem

A MEGVÁLTOTT

(Változatok)

1

nyelvén
mézelő
bibék
fülében
dél
zsongása
szemhéja mögül
elhárítja a szót
okos és oktalan beszédet

2

nem tett semmit
önmagáért
nem tesz semmit
másért
önfeledt
nemzés
tenyészete
fenntartója
gyöngédség
mit ártalmatlanul
vív ki magának

3

tótágast
mélyül
horizontja
csillagokat
kerít
terpeszébe

4

kivárta, hogy bolhányira
törpüljön
a kutyák szemében
és
vigaszul
bolhává változott

5

jósága kőterhe alatt
egyetlen igaza maradt
azt sziszegi már mindenkire
kígyófészek az ember szíve

EGYETLEN ÉJSZAKA

Bori Imrénék

1.

Ha kilépsz a halálból
emberi lét

gerinced szívja
az álmok gyökerét

szétnyílt ujjaidat
add a tenyerednek

madarak álmát
s a füvek életét
vegyed feleletnek

2.

ha kilépsz a halálból
egyetlen szó

életed gyenge
vitorlás hajó

békülés helyett
jön az álom

s elpihensz rajta
mint a madár
csonka ágon

3.

ha kilépsz a halálból
te gondolat

és túléd a
sebes foltokat

maradék életed
lengeti a szél

mint a foltos ruha
eső és szél között
miről is beszél

4.

ha kilépsz a halálból
emberi lét

a lét szava újra
a semmibe lép

pataknak adod
lépteidet

felhők között
s füvek alatt
nincs felelet

IDILL

Szívesen hallgatok, —
finomlábú, nagy, lomha pókok közt . . .
Friss harmat-szenvedély
 a kenyér-testű
 fűszer-testű
képzelet. Álarcos lepkék seregei
bonyolult rendszerben, évszakokkal
díszítik bennem a békét.

Hívságos alku őrzője vagyok:
túlméretezett csend ez a szem . . .
Mákonyos illat-szibillák táncolnak, — a pucér jövő
vibráló kör — körök urai a felületnek.
Ami kincs, elmondhatatlan,
kezemet, számat, eladtam, csörgő
ünnepi rongy egyetlen díszem, a haj.

Trágár példázat: tört üvegváza
vágyakozása szentebb (méltó halál
gondja) előtttem, színiükről ismerem,
az idegen város és a történelem
teret ad a súlyos horizontnak.

Folytatom a léha várakozást
(bitang szólamok gyűrűje szövvényes
magyarzatokat köt egybe),
sebhelyes órák száműzték így, valamilyen
igazság nevében, lelkiismeret-szigetre,
bennem, a verset.

EGÉRŰT

Képzeld helyzetembe magad!

Senki sem kényszerít,
meg kell mondanod: visszataszít
a káprázat, nem hiszel
a szavaknak, ezért kerülöd,
előttük lesütöd szemedet —
az értelmüket. És a rossz mester
cifra blöffje mögé
sem bújsz, aki letagadja jelentését
a szónak . . .
Éber zsoldosok igazságszolgáltatását lesed
s ha lesújt rád,
még hő, tolvaj sem vagy,
csak egyszerűen megrökönyödött,
tájékozatlan.
Tájékozatlan ember.

Kockával hullik a szó: mindegy, —
szép, nyájas, értelmes szó, —
önmagában — és a képzelet
kitartásodra vár, zagyva számítások
ámító csinnadrattáját túlélni.

És a muzsika!
Kikerülöm a dolgokat, a táj
befogadja a társtalan ütemet:
— pártos visszavonás —
világ, vers ég el,
az út arányt szab magának,
csitul a lényeg, homályát
bearanyozza a messze felhőkön
megülő szem okos magánya.

ÓDA, MAGUNKHOZ

Az idő megszállta tagjainkat,
elnehezült pilláink alatt
a látást könnyek édesítik,
amikor borostás arcunkra
dermedt csókjainkat az élet
bennünk tört pátoszával
szűzen az augusztusi légbe leheljük,
s együgyű aszkéta módjára
szenvedést és sót izzadunk
meggyűrt, gyermeki homlokunkra,
míg pihegve lessük az örömöket
a kötelesség szigorú nyolc,
vagy tíz órája alól felbukkanni...

Vágyunk szorongva ott kavarog
a hullámozó esti porban,
a tarlós rétek, pihegő bácskai föld
foszforos barázdái fölött,
s múltunk terhes batyujával
a hátunkon ostromoljuk a mindenséget,
míg szép komoly arcunkat
komorrá merevítjük.
Elöltnek vélt fantomok izgatják
ereinkben a vért, s a nagyvilág
muzsikájának ütemére
dobban a szívünk, s görnyedünk
örökünk, munkánk terhei alatt,
ha néha felemeljük a porból
verejtéktől érdesre durvult arcunkat...

Ahonnán jöttem, már nem várnak vissza
Eretnekmáglyám szikkadt hasábjait
magam raktam tiszta, új portámra,
s szikrát istentagadó szám szava
gyújtott a rőzse alá.

Lidérces távoli évek hidegfényű
arcképcsarnoka izzik modoros
plakátba merevítve az ódon szalon
s az almaillatú tisztaszoba
egymásbaszűrődött, kába levegőjében...

Betyár őszám idegenségével állok
esetlenül a végén, s távozásomkor
csak anyám görcsös zokogása köszönt.

Én tudom: embernek lenni nehezebb
a nagy béke idején is, mint hősnak...

FÉLELEM ÉS MENEKÜLÉS

A stobi romoknál

Itt rejtőzik hát a gyilkos?

Láttam gránitba faragva nevüket, —
idegen patrícus, Róma üldözöttje.
Barbár kalmárokat a piactéren
poéta dicsér, cinkos versekkel...
— Vándorom, jól gondold meg! Vége!

Vége? Hova menekülhet a képzelet, —
a Krivolak hegyei csengenek,
tiszta ég ügyel a vezető meséjére?

Mért hagytad el Rómádat, vándorom?
(Kérlelhetetlen auspicium tarsolyomban,
ujjaimban reszketés és a rabszolgalány
simogatása egyre ernyedő dalomon.)

Ködöl az eső, csupasz kőfalak közt

CÉLTALAN SZEMBESÍTÉS

IGAZSÁG

Tarka ruhás, hencegő bohóc (lehet sajnálnivaló),
az én nevemben,
te nevedben,
mindannyiatok nevében,
pózoló sziklahegyekről visszapergő
echóval felel:

„Majom — jom — jom — jom!”

Tragédia . . .
türelmesen ismétlődik az engedelmes
válasz, a tudat határt szab magának:

„Félek — lek — lek — lek!”

Méri az időt, furcsa égitest,
támad
a kő, fák, távoznak a magasba:

„Hol vagytok — gytok — gytok — gytok?”

Számot ad, —
pásztor maga is; az egybegyűlt
tárgyaknak

HAZUGSÁG

Hiszem,
(a tárgy becse számít — hatalmam van)
feladat s az élet jutalmát

elköltjük . . .
a hegyek közt boldog a várakozó.

Kígyófészket keres, aki harcolni akar,

szerte a kövek alatt, hús vacok,
romantika bújik,
célszerű áldozat, hős életbenmaradó.

Az álom pártos cinkosa mégis az akarónak,

történelem hegyek, komolyan, —
méltóságos az idő,
védik a furcsa hitet.

Távolság az utolsó ellenség, hát,

a szó alakot ölt, időt-érő kövek
sebei őrzik, vésd bele nevedet,
hátha majd mesélnek rólad?

Egyre valószínűtlenebbé váló élet
rácsai a képzelet útvesztője, jó lovag úr;
pokoljáró káprázata a Lantosnak;
igriced reménye végéhez ért:

Lám, a pokol dús, remek forma,
irtóztató birtok roppant aránya, sivatag-lét
a vándor útja;
okos szó égethet, benn tündököl a karmos szarva;
így nemezz híveket, vagy tornyot szobrozz,
hit-mocsár templomot a szívárványnak,
sanda áldozatként hős férfiú, —
ha feszít az eszme;
embere: lovagja, papja,
meghitt, köd-fedezék kísértő hada,
távlat-homály az adott világot elpusztítja:

Íme a megtorlás!
Alászáll a magános kiáltás,
katakombák és ősök, —
a felhők közt, — (mérete kék idő-Árkádia),
lidércek és pátosz a költemény társai,
bűbájos táj vonul át,
kedvenc tengere a visszatérő történetnek;
a tér határán belül az átok,
körmönfont szertartás és műkedvelő szabadság
himnuszos bizonyossága, kacér
vesszőparipád az áldozat s az erdő
rád vár a rom, útonálló varázslat;
áldomást ül a bosszú:

A díszlet nem változik, makacs titán vállalkozása a borzalom,
túl a szabályokon, eljut a bálvány trónusáig. Íme, a mű diadala!
Pontos utánczat: az ember és fegyvere hatalma.

IDILL

táj: gyűrt ágynemű
türemléseiben virág
gyík köre majzolja
feje dióként megtörve
vagy kinyomva
mint érett gyümölcs
cipősarokkal
vagy élvezetesebben
még élvezetesebben
lehetetlen megmondani
lehetetlen kiolvasni
akár a nyúlcsontváz
apró csont-betűit
a szik sórétegeiben

valamit össze akarok törni
minden sorommal
valamit amiért
felelősséggel tartozom
s épp ezért
tiszteletem jeléül
legyen könnyű vagy nehéz
minden befejezettel
össze kell törni
ami kész mire való hát

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

„Don Quijote a mi Urunk.”

Dárdája
az úr átlója
szélmalomnak nézte
a napot
lassan a meleg
lisztbe fulladt
vagy szivaccsal
verték agyon
olé

KENYÉRBEN A PRÜCSÖK!

valóban

nap

vagy teknős
mit héja
ejt kőre
és kinyílik
hogy gyöngynek csukja
a húsevő énekest
olé

KENYÉRBEN A PRÜCSÖK!

a félfán
Rocinante parafapatkója
gipsz szügyénél
fellegekig
sovány lázas

Greco fiú
ujjai nem iszonyodnak
homoktól
papirostól
hamutól
füle tányérfenek sikolyától
és meztelensége is
megvilágítás kérdése csupán
olé
KENYÉRBEN A PRÜCSÖK!
oszlopba ült Dulcinea
olé
de teknősbéka vezetéünk
majd nekünk is megbénul
kvint-körben az Úr
KENYÉRBEN A PRÜCSÖK!

grafomániás krétafogaim
ikrádba kaptak
a szerződés imaginárius
lent szenes jel
átdobva szalagok
és érdekes az átló
most seb
madár árnyéka
A GRAFIKAI HASADÁST NEGATÍVE KÖTI!

olé
KENYÉRBEN A PRÜCSÖK!

DOREEN 2

(ars poetica helyett)

azért írom neked ezt a verset
mert úgysem tudod elolvasni
mert különben sem érdekelnek
a versek
(a Braque-ot is csak azért törölgeted
mert drága
mert 10 000 000-t ér
mit is jelenthetnének neked
buja trópusi virággal bélelt lány
ezek a sápadt
még az első fázisból való
hanyag sárga virágok
be sem ráháztattad
pedig csak 60x30
talán észre sem vennéd
ha ellopnák
ha ellopnám)
mégis néha nagyon megörülsz
a nevednek
DOREEN
a vers előtt
(ezért említem újabban a versben is
a neved) amikor megmutatom
az újságokat
meg úgy lehet versem üressé vájt
égetett
kancsó formája is

jelenthet valami kicsit
a szemednek
igaz
amióta még a fülét is
letöröm
darázskarcú kancsóimnak
legtöbbször kihullanak a kezedből
és a nagy csörrenésre fölébrednek
a szomszédok mert a modern házakban papírvékonyak a falak
megörülsz amikor megmutatom
az újságokat (pedig ha tudnád
milyen nyavalyás újságok ezek)
mert tudod hogy majd pénzt kapunk
értük
annál többet minél hosszabbak
annál többet minél hosszabbak
annál többet minél hosszabbak
barna ujjaiddal gyorsan
megszámolod a sorokat
és megszorozod százzal
vagy hetvennel
(ez a versem nyolcvanöt soros)
múltkorjában amikor azt a
kétszázötven soros verset
hoztam haza
megcsókolnál
azóta minden vers előtt
a hosszú vers
múzsájához fohászkodom
hogy hosszan írhassem versem
mert DOREEN

én szeretném ha többször is
megcsókolnál
igaz különben sincs sose kedvem
abbahagyni a verset
hogy legalább a versben
nyújtózkodhassak
186 centiméteremnek kicsi
ez a szoba
alacsonyok ezek az utcák
meg a takaróm is rövid
és különben sem szeretem
a rövid bolha-fürge
verseket
félek a vers szélétől
félek a vers végétől
félek a vers szélétől
félek a vers végétől
félek
hajótöröttként akarok hanykolódni
rajta és lassan alásüllyedni
úgy hogy észre se vegyem mikor
fulladok bele
minden versbe bele akarok fulladni
bele akarok fulladni
bele akarok fulladni
bele akarok fulladni minden versbe.

Az idén
egy kicsit korábban találtál reagálni a
tavaszra,
egy tizenhatoddal előbb koppintott
szép metronóm-fejed
és elrepedt.
előbb nyitottál kaptárt
s a kotta-méhek nem másznak már vissza
többé torkodon,
hogy ismét rétre repüljenek,
a viasz-sántikán szabályos játékaik
vég nélkül játsszák...
Vagy a virágok késtek
az idén,
hiába rohannak már,
mint vízeséshez tutajok,
a művirághegyek.
És a szakállad,
ó, a szakállad,
legszebb hangszered,
nyesett hangszered,
mint hegedű csiga-fején csavarodnak
álladon
a selyemmé-ezüstté finomul birkabelek,
mézet fúj ily szálasan szél.

Most püspöklila
bársonybelsejű tokba tesznek Téged
és leengednek,
ajándékba adnak, mint egy
citromszín-erezetű hegedűt,
az egész lakás megváltozik,
ha valamelyik szekrény fenekén
fekszik egy hegedű,
vagy legalább a tokja,
és a föld is meg fog változni,
mert te majd felstimmeled a fák
sáros gyökerét.
Óriás koponyádat gyermekhegedű-fejnyivé
csiszolja a szél,
hegyből vési ökölnyivé,
átdobja rajta a húrrá foszlott,
elviselhetetlenül rezgő világot,
és kis füleddel mint csikorgó
fekete csapokkal hangolja.

Könnycseppjeim is
hosszúra nyúlnak,
és akár húrjaidból a halál,
pókhálót szövök,
íme,
hogy kihalásszam az éterből
egyszerű szellemed, mint egy legyet.

Valóban,
ez a tavasz szebb az összes eddiginél,
de a nap még gyenge,
nem értem, Zoltán bátyám,
miért tetted fel már
a napszemüveget?

Síratlak,
mint egy számár,
mint a sok szeszínű veréb
ablakom alatt a platánfán.

Meghaltál?
Csak a hangszerépítő
bontotta szét hangszerét,
kilökte a húrok alól a lábát,
kilökte a szekrényt tartó
körtefaoszlopot,
kiporolta,
vigyázva, előbb selyem, ezüst
majd fekete fényhatlan papirosba
csomagolva a rózsafalapokat...

Az idén
egy kicsit korábban találtál
reagálni a
tavaszra.
Egy tizenhatoddal.

Ez a tavasz,
Ó, ez a tavasz!
legszebb öregjeinket bántja.
Homlokuk közepén
már kis tócsában gyűl a harmat,
bőrük elpattan, mint nyírfán
a balettcipő-anyagszerű háncs.

XXX

MERRE IS INDULJAK

Merre is induljak
a távolságok már itt benn is
végtelenné nyúltak
puhán behavazottak

Mégis jó egy kicsit mozogni
forogni mint a gazellák
magasra ugrani

Merre is induljak

A fegyvert egyik vállamról
a másikra helyezve
e holt papiroson
diagonálisan át

XLIX

A DAL BOMBÁZÁSA

Az ötlet
a parancsnok ötlete
nem volt rossz
vidám kis dalokat énekelni
szépen sorban
lehetőleg minél egyszerűbben
az indulás tisztaságára emlékeztetőn
elterelve figyelmünket helyzetünk kilátástalanságáról

Valahogy úgy ahogy a
tobozok hullanak a tűzbe

Engem bízott meg a dalok összegyűjtésével
és most félve nyújtom át a köteget

A tűzben a tobozok
máris bombázzák őket

De mondom
az ötlet
a parancsnok ötlete
nem volt rossz
vidám kis dalokat énekelni

Sohasem szerettük jobban a Halált:
Csak húsz dinárért
Csak fonott kalácsért
Csak egy pohár borért
Csak egy zsebkendőért

Sohasem szerettük jobban a Halált:
Cipőnkre vigyázva ha sár van
Az első hantot alig várva
A fejfát is alig várva
A szívünkben satu nélkül

Sohasem szerettük jobban a Halált:
Hangként szóként emlékként
Tigriskarmú koporsóban
Minden harang zúgásában
Zokogásban

Sohasem szerettük jobban a Halált:
Szögek láttán kalapácsban
Művirágban új gyertyában
Sekrestyében futkosásban
Sekrestyével barátságban

- I.* és féltékenységünk elfeledjük
mert sasok tanyáját angyalszárnyakon elértük
és megkövettük
- IV.* és szomjunk az első korty
mert szikkadtságunk nem hitték
és koccintásunk törés
- VII.* és érzéseink segítségért esdekeltek
mert nem mi formáltunk belőlük kétséget
és vállon veregettek
- X.* és kinéztünk ilyenkor valakit magunkból
mert erősek akartunk lenni a megbocsátás bűnében
és lesbe álltunk

I. De l'audace, et encor de l'audace, et toujours de l'audace!

Hab!—

És mi is büszkéké lettünk a mondatokra,
ahogy hozzáférhetetlen sásfészkünkbe belenyúltak
a tegnapi barátok és mai ismerősök,
kiknek bőréhez közelebb volt vérük,
mint egyetlen metafizikai emlék:
„Figyeljük csak, barátocskám, a varrólányt,
de legjobb lesz, ha csak a kezét:
simogatás rejlik benne és párosodás.
Puha párnáit ne hányjuk szét!
se az ágyában, se a kezén,
úgyis már sokszor érte szúrás.”
„Nyújtózkodjunk, és legyünk büszkék?”
A katona begombolja nyitva felejtett sliccét.

XVI. De l'audace, et encore de l'audace, et toujours de l'audace!

Hab!

És mi is büszkéké lettünk a mondatokra,
és hiába kérdezték:
„Elég volt e merészség?”
Először kérdezték,
és leültettek az Életfa tövébe.
Másodszer kérdezték,
és azt mondták, hogy öltözzünk frakkba.
Harmadszor kérdezték,
és azt mondták: „Varjak!”
De többé már nem szóltak,
és ámultunk a szerencsén.
Nincs hasonlat, mert rólunk van szó,
és ebben a pillanatban mindenki vegye zokon.
Csak így találjuk meg lelki nyugalunk.
Jöhet a szájalom,
ám ajánlom.

XXXIV. De l'audace, et encore de l'audace, et toujours de l'audace!

Hah!

*És ismét büszkéek lettünk a mondatokra,
ahogy kopott ordasok köröttünk vadultak,
hasig érő hóban a lábunkig nyúltak,
és darabokra hulltak.*

*Nincs vigasz: hisz érzed, mennyivel nehezebb a súly,
ha napról napra viszed,
ha nem hallod a szirénák süket csöndjét,
ha benne nem neszelsz,
ha versed csupa emlék
vagy éppen trágyalé.
Ha felérsz a fejedig,
a kalapod leveszed.*

Hah!

- I. Nem ringat már hiszékenységünk
Színes újszülötteket,
Akiket glória alá kellene tenni.
- IV. A zsi bongás nem sűrűbb a kiáltások után,
Mert élni kell akkor is, ha men tudnánk
Az ébredés után mihez kezdeni.
- VII. Az embert rándító zúgás elveszett,
Nem jár körötte, csak a szürkület.
Imába sem ekkor kezdenek már régen.
- X. S ha néha meg-megátalkodnak,
Már régen nem azok, kiknek bőre valamikor aszott volt,
Mert zsírpárnáik után a fejük is akolba való.
- XIII. Amikor már kétszer vedlettek kígyóbőrt
Nyilvánosan saját törvényeik előtt,
Tudták, hogy pácolt ismeretük könyörgés és ürügy.
- XVI. Rájuk pazaroltunk mi is már minden jelzőt,
S hősködve kézről kézre adtuk,
Ápoltuk, és jelvényes fejükön kinőttünk, mint a kos.
- XIX. Nem menekülhetünk már mi sem, akárcsak barátaink,
Összehúzódnak egymás örömére, hogy egyszerre
Süllyedjünk e világ fenekére.

HATVANHATODIK PANASZ

BUDAPEST

- I. Elszüzesedett. És így emelkednek tisztasága fölé
Érintetlenségének jelképei,
Megkövesedett hídhártyái:
Ívben feszülnek női tere fölött.
- V. Kincs ez! A haladó is érte rebben,
Ha magyarázatra nem talál se égen,
Se földön. Szébb így magában:
A gyerek sem képzelhet a csúnyaságról szebbet.
- IX. Kívánatos hely! A porcelán harangjáték tere fölött
Ez isteni rész. A vér,
Az is csak álmában öntötte el:
A vágytól nem tudott különbséget tenni két erőszak között.
- XIII. Am vállalta az álmot. És Vérmező marta ki a combját,
Mire fölébredt. Szemérmesen
Kitárulkozott, mire fölébredt:
De mintha megbánná, szorosabbra fogja a Dunát.
- XVII. Hadd lássák a tornyok, a hegyek és az emberek
A tökéletes megbánást
A szorításban ott:
Ahol a férfiak porcelán harangjátékának célterületei fekszenek.

XXI. Mert vétkei mozdulatokba rejti,
Ami elég is egy emberöltő ámitására.
A következőkről ismét csak az emberek gondoskodnak:
A szépség ínsége önmagából fejt.

XXV. A teste ezért gránitba martt pók-nyom:
Csak alatta lehet megközelíteni. Benne.
Különben fönnakad az ember, és örökre ott marad:
Vergődik, és mégis belemézesedik.

XXIX. Így az erkölcstelen látványt kőbélésbe ássa,
Hogy sok-sok napot és éjszakát töltsön el a Duna-parton
Vagy a Szigeten, míg el nem önti,
És meg nem tetszik a tükörmása.

XXXIII. Ott lesz nagykorú. Szép!
Többé már nem gyerek, se lány, ha az árnyéka az is,
Ami a vízben áll és állandóan egyesül:
Most itt fekszel előttem, Asszony-térkép!

ANAKRONISZTIKUS DALOK II.

„Die Kunst gibt nicht das Sichtbare
wieder sondern macht sichtbar.“

Paul Klee

ezt a forgatóajtót most már illene bezárnom végképp
és még több papírt összehordanom a támadó szótlanságnak
hogy a csinálódó sorokba ne szivároghasson be
mindenünnen a kampós lojalitású rend tompító illeme
kótorlaszok lassú kudarca az oldódás elől menekülők tengere
és maradjon végre kívül égei óborok padmaly-íze
s az epeköves gyűrűt viselő megváltás-angyal fulladása
ne ijesszen a júniuseleji viharfelhő senki búzája fölött
ne rondítson bele asszonyok homokból kiásott éneke
a csinálódó sorokba semminemű kóbor szalmazsák ne pisszegjen
se nyílvessző a lecsuklott fejekben se rozsdaharapás
a díszlépésben körmenetező holnaposok horkolása
éhyomorra tört gyógypoharak panasza ne hallatszon
semmi létcincogás semmi füstgomolyító szél se ágylánglobogás
mélyálomi tyúkok csípése vinnyogó zsákok titka maradjon
de lazuljon minden zajosan mi másik szülőt szeretne
megkukacosodott köldökét marja sejtről sejtre
mert most azok gyülekeznek a megtépett ajtó előtt
kiknek sikerült bármi módon megfürödni önmagukban
és sebeik összenőttek fájdalomtalan a csinálódó sorokkal

Nem várt fényekként ereszkedtek,
lejtők és éj nélkül:
a völgyi cél parányibb volt a dobbanó szívnél is.
Többen megőrizték hangjukat a falak előtt,
többen a fák dallamát vették át,
többen a szüntelen sokasodásban lelték örömuiket.
Szárnyukat lekapcsolva, vállukra vetve,
elsétáltak az üvegajtók előtt,
mögöttük alighanem volt asszonyaik tollászkodtak.
A sarkon leállva tanakodtak,
kezüben egyikük, míg beszélt,
hanyagul röögöt tartott,
a másik cigarettát,
a többiek lustán egy hulló csillag
útját bámulták.

Mondják, valami húrok gyereke,
hát szélben peng, peng a teste,
s réges-régen tagja a teret
parcellázó háló-szervezetnek.
S mint mondják: villámokkal
gyújt alá fecskéknek, verebeknek,
s mesélték, szénnel kínálja
az arcán játszó kövér gyerekeket.
A lányokkal temetősdit játszik,
gödörében el-eldől kísérletképpen,
s ha újra s újra éled,
tíz bolyong körülötte, tíz élő kereszt.
Ilyenkor mondja, mondják:
Emlékezem.
S mondva mondják: agyában
széllel ojtott terek, testükön
a tárgyak, hogy helyet cseréltek,
s öli, öli a csecsemősejteket:
hullásan ébred, egeresen, súly nélkül,
s ilyenkor talán anyagtalan is
úgy hiszik, de újra pendül
a szélben, s hóna alá enged
két vak egeret.
Azt mondják: gyilkos: élete a halál.
Azt mondják, varázsszót talál,
ujjai sikoltoznak, ujjai a szélben
zizegnek, s megkötött sárkányok
lengenek a távolba meredve,
s tudják: vágyakkal barátkozik:

kiáll az estbe, s merengve havazik,
megáll az utcán meresztgetve ágait,
felnéz az égre, felnéz egy arcra,
vakkant a Holdra, rügyeket látogat,
beszéli róla, forrásokat.

Megkegyelmezett a széknak, az ágynak,
alig van két gyökere, fájnak,
s már megdőlt, papírja a tér,
s már teleírta deltás ceruzája.

Gondoltál-e a kiűzetéskor
karddal és nappal fejed felett
mikor befogva még meztelen szemed
derékban meghajolva a bűnre támaszkodtál.

Vagy még előbb hullottak-e szirmok
dolguk végeztével avarba dőltek-e fák
míg hatalmas vadak árnyai csillapodón
s lantok dala cikázott beléd talán.

Többé már nem cserélsz szobát
az ablakokra feszített lányokra
nincs éjed benne mint fények hogy részt vegyenek
többé már nem cserélsz szobát.

S ím úszó rönkké lényegülve
emlékként mohos kebledre szenderülve
mély gyökerű virág kinyílik arcod
s nincs rovar táj lég madár rászállóban már.

Az szó ág vagy kar-émlék varos válladon
az tél szín zene-e ó a nyakadon
bordáid közén örökcsend vagy lánytest hever
feléd vagy tőled kúsznak a gyökerek?

KONTRAPUNKT

(Variációk barátom 1963. évi ars poeticájára)

E tisztaság a félelem formája csupán,
most a víz-tér fakó tartalma zümmögés.
E fenék tiltott harangnak öle,
szurkozott kötélén a fény leér
(megcsendülnek a halak),
rálóg, inas sugár, a szemre.
S mélységi hurkok
szorulása a nyakon,
a kéz olvatag,
a test elúszik, vízbe keményedik.
A szerelem ijedtség,
kormos réteken eltévedt állat iramodása,
a csillagok vörös lényege, drága tűznek,
szobámra folyik,
a fagyponthoz létezem,
s a hold kerek sikoltás,
leheletemre felreped.
Míg üveget roppant a sötét,
a szekrény húsos, langyos falai
lassan tükröbe dőlnek,
az ajtó szájából a pára szülőként belép,
a földkéregre, egymást ölelve,
hatalmas, fehér köpetek, nyálkás angyalok fagytak,
farukból füstös kémények emelkednek,
szócsövei a felhőknek,
hasukból belekként kimásztak a folyók,
homlokukon apró házak rajzanak,
s ez mind együttvéve csupán a magánynak,
egy versnek a bevezetése.
Variálj a kecses őrzőangyalok örök témájára!
Mondj elfogadható hasonlatot;

csak a sorok számában van értelem.

Érthetőbben: a galamb röpte
melódia-ívelést nem érdemelt,
angyalok a hónuk fogalmát,
szekrény a hús véres tartalmát,
érthetőbben!

Mégis, a szerelem ijedtség,
s a tisztaság, a minden, a félelem formái csupán,
mert a szoba-fenek tiltott harangnak öle,
mert a víz-tér fakó tartalma zümmögés.

(Így láthatják, mily okosan
szaporítom soraimat.

Titkok?

Csak voltak,
s borzadok, ha idegen verssel van viszonyom.)

A hold kerek sikoltás,
a hold kerek sikoltás,
leheletem felreped,
torkom és értelmem elreped,
mint ablaküveget roppant össze a sötét,
mert mi a való:

míg írom ím e versemet,
a deszkafalon át hallom,
az újságíró s az ács
hogyan horkolnak, szellentgetnek.

S az angyalokat csak kitaláltam,
nem a sorok miatt,
azt hittem, angyallal
szebb a hó, a füst, a házak, a szénnyomok,
azt hittem, Noé bárkája a vers,
benne az értelem: bűn és tévedés,

a megnevezhető a megnevezhetetlennel
ezért gyakran felcseréltem,
részegen a bárban
a Doreen 2-t megzenésítettem;
a zene a test, a versek csak kelések,
legújabbban mozart g-moll szimfóniáját énekelem,
csak ezt tudom
hangosan,
gumibotok zuhogtak fejemen,
utálok minden népdalszöveget,
a dzsesszt sem szeretem,
de ideje más irányt adnom versemnek,
ideje elkomolyítanom,
hogy versre hasonlítson, melyet mindenki ismer s megszokott.
ideje magamtól is eltávolítanom,
még néhány jó hasonlat,
zene, ritmus, jó dikció:
1. A kertek iszapjából nemsokára kiássák
a tavasz aranyharangjait.
2. A lányokról, virágokról nemsokára lefejtik
a jégnek szivárványos és zenélő rétegeit.
3. Belátható időn belül, hiszem, nem lesz szükségem a
tavaszra stb.

kiki mondd azt hogy vörös
csak ezt mond csupán ennyit
elbírja ez a szó az életem
mond ezt csak ezt
a tüztől a vértől
s a naptól függetlenül
csupán annyit hogy vörös
ahogy mondom
vesd utánam mint rögöt
a szót és állj tovább
s ha majd emlékezetünkből
egy napfényes délután
lobogó vérük kitöröl
ülj le a forró homokba
húzd le nedves inged
a cipőd is persze
s mondd kiáltsd
olajos testük fölött
hogy vörös
de semmi mást kiki
csupán ennyit a messzi távolba
és meglásd megmosolyognak bennünket
összedugják orruk
a szerelmesek

ÉJFÉLI RONDÓ

p r o l ó g u s

Mert létünk csordul el álmatag
ernyedte emléinkből duskálni jöttünk pézsmás
undorokban legörgetni a kacajt ingatag dómjairól
megbolygatni lecses pattanásait a mezőnek
bőrünk alá rejteni dudorodó évszakokat
érdes szurdokon tartós örvözetbe
kovácsolni az ígéretet . . . jöttünk hát
tetten érni a lombosodást szikkadt porcogóinkról
lenyesni az idegen magzatot
kirojtosodott ereinkből az intelem
lógatja lábát álmaink pillérein
nyúlós étkül az iszony hever
irtózáttól vásott hörgő eszméletünk
falakról csöpögő emlék-köpetünk
védtelen
csontjainkból feltörő fuldokló álmaink
bokrosodó izmainkon szertelengő rügyező kötelek
vérét-szíttá látomásainkon a düh terpesze
mint legyek kocsonyában hűl emléketek
hemzsegő kacajokon hájasodók ti torz
képmásaink csámcsogó szerelmesek

íme az álmok egerei
szertefutva ismerős homlokon
rozsdás ígéktől terhesen
íme a perc
pörkölt mosoly-ruhásan
gyökér-szíttá karjaink elé

VADVIZEK

Iszap mögött csillagok, sötét csillagai, borús éjszaka;
lámpában hazatérők, lámpa mögött csillagok, semmi éjszaka;
jég fuldoklói, mögöttük csillagok, ésszerű éjszaka;
éjszaka barázdái, sárba tapadt csillagok, hegyek emésztése;
társégnyi csillagok, fű érett györeke, lázasodó esők;
kések gyönyöre, üvegek céltáblái, búzatábla-éjszaka;
magával rántott tűz, egek surrogása, kétségtelen éjszaka;
rostává lőtt kévék, magtalan éjfél, pontosan ütő éjszaka;
test; romlás; kitérő.

Ott voltál: minket ápolt a fény, és kísértet voltál a fényben,
ránk rontottál, és kezet emeltél ránk abban a fényben,
és jöttél fennszóval kikiáltani minden törvényt, amit mi ésszel
nem érhetünk fel;
meg kellett volna ölni téged.
Vállunkra telepedtél, bár tudtad: nincs vállunkon teher.
és elzártál a fénytől, bár tudtad: minket egyedül
a fény érdekel;
és fájdalmat róttál ki ránk, s mi most tartozunk neked;
és ládd: egy sem volt köztünk, ki birokra keljen veled;
most te boldog vagy, mi pedig szomorúak vagyunk,
hiába szabadulnánk és hiába bujdosunk.

1 ISTENBEN 3 SZEMÉLY

nem is tudtam most hallom először
tényleg
érdekes kiű úgy próbálja megoldani a problémákat
hogy magyar neveket szerepeltet
mások megy úgy zsidó nevekhez menekülnek
miért ne: a méreg amit kitermeltünk bennünket öl meg
rendben van csakhoggy én erre áldást nem adok
és többet nem tartom a hátam
mindjárt az elején így kellett volna viszonyulni a dolgokhoz
hát persze
amiket itt ti összehordtatok
azt én már régen megmondtam neki
én ezen belül vagyok és építem ki világomat
szeretem
ha egy-két mondatban megmondjátok a véleményeteket
ez már viszonyulás
elegem van már a viszonyulgatásokból
pedig
ha valaki megérti a fantázia nélküli autentikusságot
az csakis én lehetek
te meg ne húzgáld a nyakad
kellenek a verseid nem viccelek
de én nem tudok verset írni
nem is kell azt tudni az más
odajutunk
hoggy egymást faljuk fel és nem értelek
ha valaki hibás

az csakis te lehetsz hogy engedheted meg valakinek
hogy azt vágja a fejedhez
ló...ért kapod a fizetésedet
és ő megengedhet magának ilyen megjegyzést
miért ne mindig ilyen gyerekekre volt szükségünk
nem
mit izgulsz
ő mindenképpen áldozat marad és tragikus hős lesz
ő így is meg úgy is felfalásra van ítélve

sok ó-t szeretnék elmondani
mikor már a spirituálét elhagytam

hol van a kétféjú tengeri nyúl
hol a szőnyeg háromlábú birkája
és a tapéta paprikajancsijai

a fehér bajuszos kezelte a meleg vasat
nem tudni miért
mindig a kocsútra tértem ki előle

hol ó hol
mert a kókuszdió-árus-hátakon
angolna-ostor pattogott

stb. patkányok intenzíven
lyukat rágtak a
virágos mellényeken a
lejtős utca szűk házában

MINDENEKELŐTT

állítólag ez a hely ez a tér
négy vonallal elhatárolt — meghatározott
benne lapul a dús képzelet és a szigorú gondolat
és a kimondott szaggatott mondatok észrevétlen képet alkotnak:

rettenetes történeteket őrző ósdi régi vár — omladozó
a növekedő bizalom jó hangú énekesei nincs mit keressenék itt
kis kunyhó kéményéből felhőkarcoló nő — csodálkozó
e földön csalánt termőn magányosok társat hiába is keresnének
mécesként pislogó és lomha évszakok krónikása — váltakozó
roppant réten szivárványszín fű zsendül — kitárulkozó
zsupfedeles házikóban bújt meg az ideges kényelem: az örök szerelem
mezőn érő kalász fiatal fiú fiatal lány — ölelkező
mint anyatej — patak-sivatagban a forró homok szomjazóknak megmozdul
zöldbe változó nagy erdő szélén korhadt fák — elkallódó
a gondolatok épületei csak pillanatig állnak
minden pompásan feléledő egészbe épülő s olyan gyorsan bomladozó

a tér állandóan változó
vonalakkal betűkkel meg nem határozható
festékek kottákkal elő nem varázsolható
minden művészi kísérlet a lehetetlenre vállalkozó
és minden mű dicsérete az igazat gyalázó
és minden művész az élet előtt megalázkodó

sej ünnepét üli az ellentét:
lelkünk kívánja mégis a verset a zenét
s papírra vetem érzéseim minden dagadó hangjegyét
minden leírt szóval tagadom magam egyszerű létét

TEMETÉS

Sinkó ervin halálára

eltemettétek
olvastam majdnem sírtatok
ahogy ráhullt a föld kemény szurokja
s közben
de ez már nincs a jelentésben
ünneplőt feszes műanyagínget
és ráncos homlokot hordtatok
fel le előre
és mind előbbre hogy kitessék és lássék
minő nagy kínatok
nyomorult nyomor
kegyetlen kegyelet
s mindez miatta
minő kíséret minő szép sereg
topoghatott és jajveszékelhetett
a múltó test felett
gyász tor illem morál
rang és tisztelet
és mélyen kivágott női gyászruhák
félelem-parádé
nász mely elsirat

Ennek a gyűjteménynek nem reprezentálás a célja. Egy reprezentáns antológiának ma még nincs meg az objektív kritikai mércéje, legfeljebb csak a vázlata. Immár több mint két éve, hogy a *Híd*-ban megjelentettem a jugoszláviai magyar költészetéről szóló tanulmányomat, amelynek egyik célja az volt, hogy megpróbálja egybefoglalni a jugoszláviai magyar költészet néhány alapvető kérdését, s ezeknek a kérdéseknek a jelentőségét, súlyát az egyes költői opusokon lemérni. Ez lenne az egyik módja az objektív kritériumok kialakításának. De természetesen csak azzal a feltétellel, ha ezt az írást követték volna más szempontú tanulmányok is. Sajnálatos módon azonban a jugoszláviai magyar költészet elemzése, értékelése, bár növekedett, intenzívebb lett (Bori Imre kísérelte meg egy-egy költő irodalomtörténeti helyét meghatározni, és Bányai János jelentetett meg egy tanulmányt egy év költői terméséről), mégsem érte el a kellő eredményt. Így például csak egyetlenegy átfogóbb írás jelent meg egy költő munkásságáról: Tolnai Ottó költészetének számomra döntő mozzanatait próbáltam meghatározni abban a tanulmányomban, amelyet az ez évi *Híd* évfolyamban tettem közzé. Ebben az esetben is szükséges lenne még több tanulmány más kritikusok tollából, nem szólva a többi költőről, akiknek munkásságát még csak meg sem kísérelték a kritikusok hosszabban, alaposabban értékelni, felmérni. Ez a hiány kérdőjelezi meg a reprezentáns antológia megjelentetését.

Am egy reprezentáns antológia helyett sürgősebbnek véltem költészetünk ama értékeinek felmutatását, amelyek vitális jelentőséggel bírnak nemcsak ma, hanem remélhetőleg holnap is. Ilyen értelemben az antológia elfogult, de nem egyes alkotói személyiségek iránt, hanem költészetünk egésze iránt és egy-egy költői opus belső ingadozásainak értékelése iránt. A jugoszláviai magyar költők egyik fontos tulajdonsága, jellemzője, hogy az alkotói opus hatalmas minőségbeli és elvi különbségeket tartalmaz. Nincs töretlen, egységes életmű. Másrészt az antológus munkáját megnehezíti az is, hogy kritikánk főleg az antagonizmuson inszisztál és nem a kontinuitáson, illetve egy-egy folytonosságon belüli természetes különbségen. Ez pedig nincs összhangban a kritika elvével, hisz maga a kontinuitás igénye szintén szigorú kritikai mérce.

Válogatásomnak másik célja tehát, hogy felölelje azt a kontinuitást, amely új költészetünk gyújtópontjait jelzi.

Ennélfogva nem lenne leghelyesebb, ha a kritériumok abból indulnának ki, hogy ki hány verssel, verssorral, esetleg szóval szerepel az antológiában. Annál is inkább, mert nem az volt a célom, hogy a mai árfolyamot regisztráljam a költői börzén, hanem az, hogy megjeljem a leglényegesebb áramlatot. Természetesen az is vitathatatlan, hogy ha valaki más eszmei, esztétikai, etikai szempontból közelíti meg költészetünket, akkor ezen az egységen belül revidálni tudná a felosztást. Ez a kritikus szuverén joga. Sőt, szerintem, az ilyen revidálás időszakonként szükséges is, hogy elkerüljük azt a szubjektivitást, amelyet minden kritikus magával hordoz, még akkor is, ha az objektivitás álarcában tetszeleg. Másrészt az ilyen dinamikus revidálási tendencia megszüntetné azt az állapotot, hogy költészetünkben nem megfogalmazott, de mégis nagy tekintélynek örvendő hierarchia döntse el az egyes költészetek, az egyes versek értékét.

Eme általános elvek mellett e gyűjteményre hatott az is, hogy egy folyóirat mellékleteként jelenik meg. Ezért igyekeztem elsősorban a csúcokra koncentrálni a figyelmet, és az átmeneteket kénytelen voltam háttérben hagyni. Ugyanakkor kihagytam a terjedelem miatt néhány hosszabb verset, ciklust, amelyeknek értékében nem kételkedem, és amelyeknek szerepeltetése egy terjedelmesebb antológiában nélkülözhetetlen volna.

Külön kérdés az antológia befejezésének kérdése. Brasnyó, Ladik, Podolszki, Raffai, Böndör költészete majd csak ezek után nyerheti el igazi dimenzióit, vagy esetleg vesztí el meglévő értékeit. De szerepeltetésük azért indokolt, mert a fiatal költők egészében új értékeket hoztak magukkal, úgyhogy a fenti szerzőknek az a megtisztelő szerep jutott, hogy nemcsak önmagukat képviselik, hanem új költészeti hullámunkat is. Az ilyen értelmű szerepeltetés logikusan következik abból a törekvésekből, amelynek a fő jelszava az volt, hogy ne az alkotókat nézzem, ne a meglévő konvencionális hierarchiát, hanem költészetünk csúcsait, vagy pedig a közvetlenül ehhez vezető utakat.

